
ŽENSKI UDEO

DEKLAN KAJBERD

S engleskog prevela Slavica Miletić

Kao potomcima dablinske protestantske srednje klase, Vajldu i Šou bilo je sasvim prirodno da grade karijeru u Londonu, koji je, na kraju krajeva, bio kulturna metropola engleskog govornog područja. Takav potez bio je mnogo manje samorazumljiv članovima protestantske aristokratije. U poslednjoj deceniji devetnaestog veka Engleska je bila veoma promenjena, snažno industrijalizovana i ispunjena novom elitom, čiji je društveni položaj počivao više na novcu nego na zemljišnim posedi-
ma. Mnogi predvodnici engleskog društva sada su pokazivali otvoreno neprijateljstvo prema aristokratama: pa čak i oni koji su se divili pripadnicima kaste nikako nisu bili sigurni da su žitelji oronulih kuća punih promaje u vetrom šibanim irskim krajolicima zaista “krem društva”.

Od vremena Džonatana Svifta (Jonathan Swift) na Anglo-Irce vršen je pritisak da sarađuju sa starosedeocima. Suočen s monarhom i parlamentom, koji nisu imali razumevanja, Svift je osvetoljubivo nagovarao svoje zemljake da spale sve englesko osim uglja. Tokom narednog stoleća i po postajalo je sve jasnije da neobičan reciprocitet povezuje članove nadmoćne klase sa seljacima, s kojima su delili nedaće irskog usuda. Mnogi ugledni zemljoposednici istinski su vodili računa o svojim zakupcima i osećali se odgovornim za njihovu sudbinu, a ta briga često je bivala uzvraćena mešavinom iskrene privrženosti i strahopoštovanja. Drugi su bili nemarni, a neki i surovi izrabljivači; međutim, naspram takvog ponašanja samo se još jače isticala obzirnost višeg sloja. Žene iz visokih slojeva, koje su zapošljavale kuhinjsku i drugu domaću poslu-
gu, često su bile u prilično razvijenim odnosima sa celom mrežom porodica u široj zajednici: učestvovala su u radosnim događajima kakvi su krštenja i venčanja, kao i u žalostima bdenja kraj bolesnih i umrlih. Kada je sudbina velikih imanja zapečaćena Zakonom o zemlji, Šo nije bio jedini komentator koji se pitao da li će pod seljacima po-

sednicima život radnika bezemljaša biti bolji nego što je bio pod paternalistički nastrojenim velikim zemljoposjednicima. Te strahove najčešće su izražavale žene iz visoke klase, a među njima i istaknute spisateljice Idit Samervil (Edith Somerville), Vajolet Martin (Violet Martin) i Ogasta Gregori (Augusta Gregory).

Novi ekonomski pritisak naterao je I. Samervil i V. Martin da se okrenu umetnosti kao načinu zarađivanja za život – jer velika kuća više nije mogla da obezbeđuje egzistenciju – ali i kao načinu da ponude svestranu sliku krize. Duboka hrišćanska uverenja dovela su ih do tragičnog osećanja suštinske nepravednosti sopstvenog povlašćenog položaja, a briga za porodičnu tradiciju navela ih je da tuguju zbog stanja koje je žalosno ličilo na završetak loze. Međutim, one su više volele da dožive taj proces u Irskoj nego da od njega pobegnju u englesku vilu. Možda je u pozadini uma kojem je bio dobro poznat *Mensfield park* Džejn Osten tinjala nada da bi, na ovaj ili onaj način, obnova još mogla doći spolja.

Ogasta Gregori bila je među prvim irskim aristokratama koji su uspostavili vezu između irskog slučaja i šireg izazova koji je postavio antikolonijalni svet. Ona je u početku saosećala sa udaljenim pobunjenicima u Egiptu i Indiji, da bi kasnije, na svoje veliko čuđenje, otkrila da oni koji prave nevolje pred kapijom njenog imanja verovatno nisu nimalo drukčiji. To otkriće izazvalo je njen preobražaj iz kolonijalne supruge u nezavisnu modernu ženu; a u toku svog preobražaja, Ogasta Gregori je postala značajna umetnica.

IDIT SAMERVIL I MARTIN ROS

Među značajnim irskim piscima, kod Idit Samervil i Martin Ros ([Martin Ross] čije je pravo ime bilo Vajolet Martin [Violet Martin]) najteže je uočiti veličinu. Neki njihovi čitaoci teško su uspevali da pomire prividnu površnost njihove teme sa gotovo potpunim ovladavanjem ljudskim iskustvom koje je zaslužno za njeno uspešno predstavljanje. Decenijama su irski Iraci odbijali da ih čitaju povodeći se za jednim slavним prikazom *Prave Šarlotte*, u kojem su njene autorke opisane kao ugladene *shoneens*, prezira dostojne imitatorke engleskog načina života. Činjenica de je najoštija satira u romanu upearena na besmislena predubeđenja jedne engleske gošće, gospođice Evelin Houp-Dramond, nije navela takve klevetnike da se zamisle, niti je čvrsta odluka autorki da ostanu i rade u Irskoj, umesto da se udaju i skrasi u Engleskoj (kao što su činili mnogi drugi), promenila stavove. “Moja porodica jela je irsku hranu i živela irskim životom gotovo tri stoleća”, pisala je Idit Samervil, “i ako me to ne čini Irkinjom, mogla bih reći i da sam Škotlandanka ili Mormonka, ili Diluvijanka.”¹

Optužene da stvaraju scenske irske hulje i lakrdijaše za potrošnju u Engleskoj, I. Samervil i M. Ros zapravo su radile nešto mnogo suptilnije – “prodavale su svoje unutrašnje poznavanje Irske da bi nastavile u njoj da žive”.² Kao većina pripadnika njihove klase, one nisu mnogo volele Englesku i osećale su da su ih njene vođe izdale. One su bile tako daleko od scenskog irstva da su s nelagodom pri-

1 Navedeno u Gifford Lewis, *Somerville and Ross: The World of the Irish RM*, Harmondsworth, 1987, str. 165.

2 Lewis, *ibid.*, str. 9.

mećivale spremnost seoskih žitelja Irske da izigravaju Padija ili Bidija kako bi rasonodili one koji su im društveno nadređeni. Šarlota Malin je zastrašujući primer tog novog soja u usponu:

“Pa, vaše gospodstvo”, rekla je izveštačenim srdačnim glasom, po njenom mišljenju najusklađenijim s teorijom o samoj sebi koju je izgradila u duhu lejdi Dajsart, “pohraniću jednu jalovu nadu na dno jezera zbog vas, i to drage volje; ali, časti vaše kuće radi, najpre biste mi mogli dati šolju čaja!” Šarlota je raspolagala mnoštvom glasovnih nijansi u skladu s mnoštvom strana svog karaktera, a kada je želela da bude duhovita, karikirala je jak naglasak, možda nesvesna toga da je njen akcenat teško mogao podneti pojačavanje.

Taj prefinjeni humor verovatno je bio protraćen na lejdi Dajsart.³

Neuspeh te taktike nagoveštava samoporažavajuću prirodu većih planova Šarlote Malin u ovoj knjizi i pokazuje koliko su I. Samervil i M. Ros bile osetljive na pojedinosti kojima ljudi odaju sebe i svoju sudbinu. Ali on pokazuje i to kako je bilo duboko njihovo razumevanje irskog društva – a ono je bilo tako duboko da je u njima pobudilo najdublje sumnje u način na koji je seljaštvo prikazivano u dramama pozorišta Ebi. Kada je leđi Gregori nagovarala Vajolet Martin da napiše komad za to pozorište, dala joj je primerak Singovog *Vrela svetaca* i zatražila

komentar. Ova nije bila impresionirana i napisala je osvežavajući i otvoren odgovor:

Ovom komadu je data tako jednostavna forma da je na mahove prejednostavan koliko se može zaključiti na osnovu čitanja. Pretpostavljam da je dijalekat neka vrsta doslovnog prevoda sa irskog, ali meni se čini da mu nedostaju žar i spontanost – niko ne zna bolje od vas kakva je snaga visprenih replika i argumenata među tim ljudima. Mislim da se to ne može podražavati, naime da niko ko im ne pripada ne može to izmisliti – a ta osobina im je u tolikoj meri svojstvena da onaj koji im je oduzme pravi veštačku i nerealnu sliku...⁴

Ni Idit Samervil nije htela da bude regrutovana u pokret jer je smatrala da su ti komadi čudna mešavina gelske sage i moderne francuske komedije situacija. Vajolet Martin je namamljena da poseti Kul Park, gde se srela sa V. B. Jejtsonom; kasnije je svojoj rođaci poslala bespoštendan opis izlaska na kojem je dozvolila pesniku da ureže njene inicijale u koru slavnog drveta:

VBJ je rezbario, ja sam pušila, besneo je visokouman književni razgovor, pa se onda cigareta ugasila, a ja nisam uspela da upalim šibicu i tada je on povukao male otrcane revere svog kaputa pa sam zapalila šibicu na njegovim grudima. Tamo nije bilo nikoga i mislim da nas niko nije video, a izgledalo je veoma smešno.⁵

3 E. Oe. Somerville i Martin Ross, *The Real Charlotte*, London, 1977, str. 11.

4 Navedeno u Gifford Lewis, str. 104.

5 Gifforg lewis, prir., *Selected Letters of Somerville and Ross*, London, 1989, str. 252.

Upravljači Ebija rekli su da žele “shoneen komad”: “Pretpostavljam da to znači vulgarnost u stilu srednje klase”, pisala je jetko V. Martin svojoj književnoj saradnici.

Kao uvek, Jejtsov instinkt bio je izrazito pronicljiv. Vajolet Martin je zaista poznavala dablinsku srednju klasu gotovo jednako dobro kao i angloirsku vlastelu u njihovim seoskim domovima. Godine 1872, kada je njen brat Robert napustio porodično imanje u Rosu kao mesto na kojem se više ne može živeti, ona se s majkom preselila u severni deo Dablina, mesto čiju je skrupuloznu niskost opisala na početnim stranama *Prave Šarlote*. Iako je to iskustvo značilo socijalno poniženje, autorki je ono bilo dragoceno. “Mnogo je naučila o toj srednjoj sferi ljudske egzistencije koja gotovo nema dodirnih tačaka ni sa jednom drugom klasom, bilo iznad ili ispod sebe”,⁶ zabeležila je Idit Samervil, koja se divila svojoj rođaci što je uspela da sačuva samopouzdanje i plemenito držanje. Njihova slika severnog Dablina krajnje je turobna i ne zahvata ništa od njegove živahnosti i njegovog zapuštenog šarma (to će morati da sačeka Džojisa i O’Kejsija), ali za to postoji jednostavan razlog: sitne gradacije snobizma svojstvene otrcanom gradskom životu s pretenzijama na otmenost nisu postojale na selu, gde su klasne razlike bile mnogo veće, ali su bile pretočene u odnos uzajamne uljudnosti. Ili su barem, po mišljenju rođaka, ti mali snobizmi bili potpuno odsutni sve dok zbuñeni engleski liberali nisu oslobodili sile koje će uništiti stari feudalizam u Irskoj.

Martinovi iz Golveja bili su među najblagorodnijim velikoposednicima i doveli su svoje

imanje na ivicu propasti velikodušno pomažući izgadnele zakupce za vreme gladi četrdesetih godina XIX veka; ali 1872, koja je bila *annus horribilis* u porodičnoj istoriji, stari reciprocitet bio je prekinut i nezahvalni i uzrujani zakupci glasali su za kandidata koji je zastupao samoupravu, a ne za oca Vajolet Martin. On je umro kao skrhan čovek: “Nije stvar u političkom porazu, koliko god da je on bio težak; ta rana je bila lična, i kao takva neizlečiva.” Godinama kasnije Vajolet Martin vratila se s majkom u Ros u nadi da će ponovo oživeti kuću; u to je uložila svoju zaradu od pisanja. Ali stari odnosi nikad više neće biti ponovo uspostavljeni.

Mirovne sudije, o kojima su rođake pisale tonom urnebesne komedije, imale su jednake izgleda da ih streljaju prkosni pobunjenici i da ih obmanu u suštini lojalni, ali prevarni zakupci. Više decenija ranije u *Dvorcu Rakrent* Marija Edžvort (Maria Edgworth) zamišlja lagodan i poverljiv odnos između zemljoposjednika i zakupaca, koji je u vreme kad je knjiga napisana (posle Zakona o ujedinjenju) bio čisto istorijski; a takav je bio i za irske rođake. Sve potištenija Vajolet Ros s čuđenjem je pisala svojoj književnoj saradnici 1894. godine o popularnosti Ejlmera Samervila (Aymler Somerville), gospodara lovišta Roskarberi:

Zaista nisam videla ni čula da su u nekom drugom delu Irske farmeri tako prijateljski nastrojeni i da pobunjeničke novine podržavaju nekog džentlmena u njegovom radu na raznim poboljšanjima i u sportu. Vidim da će jednog dana oblast Skiberin biti peta

6 E. Oe. Somerville, *Irish Memories*, 8. poglavlje.

pokrajina Irske – koja će odbiti samoupravu, pa će njom upravljati Ejmler po specijalnom nalogu kraljice.⁷

To je, naravno, bila maštarija. Čak i nacionalnije nastrojena Idit Samervil, koja je kao dete krišom poštovala fenijanske ustanike, pisala je sa stvarnom gorčinom o tome kako su “Parnel i njegov čopor vukova žedni krvi, a engleska vlada im dobacuje, komad po komad, posed jedinog čoveka u Irskoj koji im je bio veran do ludosti i podržavao ih od dana Ujedinjenja”.

Svetle, iskričave površine i tečno pripovedanje ne mogu da sakriju dublje, tamne struje *Prave Šarlote*, njihovog najvećeg romana, objavljenog 1894. godine: dok je forma vrcava od ironija dobre društvene komedije, sadržaj je tragična priča o propadanju kulture velikih kuća. Zahvaljujući tome njihova dela imaju moć da se zadrže u duhu na način koji je potpuno nesrazmeran njihovom nezahtevnom, lakom šarmu; naime, iako stil peva o nadi, poruka je očajanje. Nada, uvek krhka, prebiva u izgledima da opadajuća aristokratska porodica iz kuće Braf dobije injekciju vitalnosti u obličju Fransi Ficpatrik, živahne, ali neuglađene mlade žene kojoj malaksali naslednik Kristofer Dajsart na kraju poklanja svoja osećanja. Iako se pred čitaocem izazovno maše srećnim i razumnim brakom kao tradicionalnim završetkom komedije, od toga neće biti ništa.

Fransi će se šetkati između prljavštine dablinske niže srednje klase i otmenosti Brafa, baš kao što se Fani Prajs šetka između svoje haotične porodice u Portsmutu i divota Mensfild

parka: ali završetak u duhu Džejn Osten nije moguć jer je Fransi odveć smela i energična da bi je privuklo Kristoferovo bledo nagovaranje. Velika kuća neće biti obnovljena kao što je planirala Šarlota Malin, Fransina proračunata rođaka: umesto smišljenog stapanja, događa se bučan i besmislen sudar klasa. Ometene su sve zamisli, a naročito one koje je izgradio čitalac jer su gotovo svi likovi najpre pobudili, a zatim izigrali njegove simpatije. Obećani komičan kraj nije izostao, ali sa zanimljivim rezervama – Fransi se udaje za agenta nekretninama Rodija Lamberta, mutnog, ali njom očaranog, da bi se poslednjim zaokretom, njenim kobnim padom s konja, sve preobrati u apsurdističku strahotu.

U tom času Šarlota Malin, koja je dvadeset godina volela Rodija, konačno pred sobom ima otvoren put, ali pre nego što stigne vest o nesreći, ona se sveti Rodiju tako što otkriva sopstvenu ulogu u raskrinkavanju njegovih finansijskih malverzacija pred Dajsartima. Čak ni ona, koja sve vreme vešto povlači konce, na kraju ne uspeva da spase ni Braf Haus ni sebe, a njen neuspeh se može tumačiti kao poraz celog društva. Seljaci koji su postali novi posednici opisani su u *Pravoj Šarloti* kao ljudi koji ne mogu da ponude nijednu trajnu vrednost, ništa osim pohlepnog materijalizma: i tako I. Samervil i M. Ros na kraju prepuštaju svoje *dramatis personae* njihovoj sudbini sa šaljivim, ali zapravo očajnim sleganjem ramenima. Njihov poslednji zaokret od očajničke razdraganosti do čistog užasa kritikovan je kao melodramatičan, ali on savršeno izražava psihološku dramatiku Anglo-

7 Navedeno u Gifford Lewis, *Somerville and Ross*, str. 127.

Irske u devetnaestom veku, dramatiku jednog naroda koji se klatio između raspadanja i povremene komedije. Ako su obični Irci često zauzimali pozu bezbrižnosti naspram teškog siromaštva, vlastela je otkrila da nema sličnih unutrašnjih sredstava. U romanu *Naš Tom Berk* Čarlsa Levera (Charles Lever) Darbi Prasak pronicljivo uočava zašto ćudljivost ili okretna rečenica mogu biti dragoceni u odnosu s velikoposednicima:

Gospoda u sebi nemaju ni trunke šale, pa uvek dolaze k nama da ih zasmejavamo.⁸

210 Zaista se može reći da je u izvesnom smislu književnost irskog preporoda ponikla iz ironičnih aspekata takvog odnosa između gospodara i slugu. Fransi Ficpatrik jednostavno je konačno ispunjenje te tradicije u kojoj iscrpljena visoka klasa traži u snažnoj nižoj klasi ne samo humor već i seksualnu odušku.

Da takvo iskupljenje može biti ne samo moguće već i uzajamno pokazuje se pri početku romana kada Kristofer spasava Fransi od davljenja u jezeru. Ona u njegovoj ličnosti budi nešto od izgubljenog junaka i uverava ga da bi još mogao da se suoči sa "tajnama života u koje je mislio da nikad neće ući jer je odveć jeftin i prazan".⁹ S druge strane, ona je u Brafu stekla svest o značaju društvene etikete, "izvesno saznanje viših stvari". Time se nagoveštava da Fransi ima stvarni potencijal ispod prilično

drečave spoljašnjosti i da to može videti samo neko ko je istinski voli: "otkrio je suptilne dubine blagosti i saosećajnosti koje su, po svojoj prijemčivosti, slične intelektu".¹⁰ Naravno, moguće je da se Kristofer zavarava, i on, kao prirodni skeptik, ne odbacuje sasvim tu mogućnost. Ipak, nikad nije bio bliže milosti nego u njihovim zajedničkim intenzivnim trenucima.

Pre nego što su se sreli, njegova ličnost je već otvrdla u obrascu samoporicanja: vidimo ga kao čoveka bez uloge, zadovoljnog da dodaje loptu za vreme partije tenisa, "radnja koja ne iziskuje ni zanimanje ni razgovor". Iako ima dvadeset sedam godina, niti je dovoljno agresivan da bi bio vojnik, ni dovoljno opušten da bi bio džentlmen, već je, kao što kažu prodavci rukavica "između standardnih veličina".¹¹ Tog dandija bez dvora koči upravo njegova inteligencija:

Imao je spasonosnu ili možda kobnu sposobnost da vidi delo sopstvenih ruku jednako nelaskavim okom kao što je video tuđa. Nije imao poverenja ni u šta svoje osim u svoju kritičku sposobnost, a kako nju nije zadovoljavao, njegovi bojažljivi slikarski pokušaji prerano su zamrli. Tako je bilo i u svemu drugom. Njegova odbojnost prema ravnodušnom bavljenju bilo čim bila je verovatno jedan oblik taštine: ona ga je vezala u nekakav čvor.¹²

⁸ Charles Lever, *Tom Burke of Ours*, Dublin, 1844, str. 71.

⁹ Somerville i Ross, *The Real Charlotte*, str. 67.

¹⁰ Ibid., str. 117.

¹¹ Ibid., str. 45.

¹² Ibid., 79.

Zbog svega toga, kada je Fransi odbila njegovu bračnu ponudu, on je lako odustao i nije nastavio da joj se udvara. Sluge u Brafu zabavljaju njeni nepostojeći maniri za trpezom, ali batler Gorman, vođen jakim nagonom za održanje svojih poslodavaca, "izneo je mišljenje da je gospođica Ficpatrik najfinija devojka odavde do Dablina, i da je on na mestu gospodina Kristofera, pretpostavio bi je gospođici Houp-Dramond, iako bi se ova druga mogla preturiti od dijamanta".¹³ Fransi ima ne samo sjaj mladosti već i energiju koja ne trpi kompromis: barem po tome ona se izdiže nad Dajsartima. Pošto mu nedostaje upornost, Kristofer zaključuje da je za ljubav jednako nesposoban kao i za druge umetnosti: kao da ga rastužuje to što nije dovoljno tužan zbog svog neuspeha, pa prihvata još jedan bezačajan diplomatski položaj.

Jedna od Kristoferovih prvih izjava u knjizi jeste da on ne razume zemljišne zakone: ne razume ih ni njegov agent Rodi Lambert, ali on barem iskoristi prateću zbrku da proneveri novac svog gospodara. Poput žitelja Midlmarča uoči Zakona o reformi u romanu Džordž Eliot, građani Lismojla ne pokazuju veliko zanimanje za politiku spoljašnjeg sveta, što više govori o njima nego o državi. Šarlota Malin predstavlja novu sitnošpekulantsku klasu koja živi od lihvarjenja i bezobzirnog profiterstva, ali I. Samervil i M. Ros svojoj skorojevički pridaju protestantsku veroispovest, što je prilično netipično (možda zato da bi izbegle optužbe za predubeđenje). Bez predstavnika katoličke srednje klase u

usponu u ovom romanu, I. Samervil i M. Ros mogu da stave do znanja, s primesom aristokratske arogancije, da opadanje Anglo-Irske nema nikakve veze sa spoljašnjim društvenim silama.

Problem Dajsarta je isti onaj koji muči mnoge porodice iz velikih kuća u romanima Džejn Osten: zastoj koji je jednak letargiji. Svaki njihov pokret sam sebe poništava, kao kad majka kuće posadi mišjakinju misleći da sadi zvezdice. (Naravno, engleska gošća zapanjena je što takva dama bilo šta radi u vrtu.) Naspram te letargije, impulsivna Fransi ima neku vrstu živahne otmenosti, otmenosti divnog samoniklog, a ne ukroćenog i pripitomljenog bića. Autorke su dugo raspravljale o tome da li je preporučljivo da je na kraju ubiju: "Kao da ubijaš divlju pticu koja je imala poverenja u tebe. Često su nas zbog toga grdili, kao i zbog mnogih drugih događaja u *Pravoj Šarloti*, ali mislim da smo bile u pravu."¹⁴ Majka Idit Samervil bila je među mnogim čitaocima koji u Fransi nisu videli nikakvu plemenitost, već samo vulgarnost. "Zasluzila je da slomi vrat zbog svoje vulgarnosti", pisala je prilično grubo. "Devojke su morale da je ubiju da bi celo društvanje izvukle iz užasne zbrke u koju je zapalo."¹⁵ "Ovde svi mrze Šarlotu", naglasila je buneći se protiv opšte pokvarenosti likova i Kristoferove slabosti.

Kao i mnogi rani prikazivači, gospođa Samervil divila se briljantnom stilu i zdušno prezirala "neprijatne likove" previđajući činjenicu

211

13 Ibid., 124.

14 Somerville, *Irish Memories*, 20. poglavlje.

15 Navedeno u Hilary Robinson, *Somerville and Ross: A Critical Appreciation*, Dublin, 1980, str. 87.

da je roman najbolji upravo onda kad prikazuje položaj žena u kulturi male varoši, to jest nemogućnost da dugo ostanu podalje od neprijatnih ljudi. Čak i dok su pisale roman, I. Samervil i M. Ros često su prekorevane zbog zanemarivanja društvenih dužnosti na teniskom terenu i na jezeru: prva se žalila da njen udvarać Herbert Grin (Herbert Greene) ima upornu naviku da ignoriše činjenicu da ona nešto radi.¹⁶ Vek pre toga Džejn Osten žalila se da žene imaju “jedva pola sata koje mogu zvati svojim”, a izveštaj koji Idit Samervil šalje svojoj rođaci i književnoj saradnici nagoveštava da se u međuvremenu nije bogzna šta promenilo:

Pokušati bilo šta što je ozbiljno ili što iziskuje postojan rad ovde je naprosto nemoguće i muka mi je od samog pokušaja – svi smo tako povezani – sve što se radi moraju raditi svi i svuda, a kako većina voli da uludo troši vreme, to je preovlađujuća zabava.¹⁷

One su imale isti problem kao i njihovi junaci: da nauče kako da održavaju odnose sa često neprijatnim društvenim svetom bez prevelikog nepoštenja. Njihova satira bila je klasičan primer ostenovske “regulisane mržnje”:¹⁸ one su pomoću nje tragale za načinom postojanja kritičkih stavova unutar društva, takvih da bi potpuno uništili društvo kada bi se još malo zaoštrili. Kao duo, one su mogle da uobliče nekakvo alternativno društvo nudeći jedna drugoj

uzajamnu zaštitu i podršku: samo *individua* čeličnog sklopa poput Džejn Osten mogla je da se održi uprkos plitkouvnom društvenom konsenzusu. Idit Samervil je u majčinom pogrešnom tumačenju njihovog najvećeg romana videla čvrsto svedočanstvo o propasti kulturnih standarda u Anglo-Irskoj. “To pokazuje neuspeh razumevanja koji je užasan s obzirom na svetlost koju baca na jaz između našeg i njihovog duhovnog stanovišta”, poverila se rođaci. “Osećam da je zanimljiv *svaki* junak koji se prikaže realistički. Njima se sviđaju samo uštogljeni grofovi ili romantični seljaci.”¹⁹ Prezir prema konvencionalnom ukusu takođe je ostenovski i podseća na spisateljičinu rešenost da stvori junakinju “koju niko neće mnogo voleti”. Fransi Ficpatrik nije Ema Vudhaus, ali su im zajedničke neke osobine samoobmanjivanja, impulsivnosti a ponekad i nepažljivosti. O njoj je Vajolet Martin rekla: “Mislim da bi ona trebalo da bude na neki način upadljiva ili na neki način tipična za svoju vrstu, ali da ne mora da naginje savršenstvu.”²⁰

Uprkos svim svojim manama, Fransi je daleko dražesnija nego što je to mogla da prizna gospođa Samervil, i ta draž se neprestano ističe u kontrastu s njenom rođakom. Tamo gde je Fransi bezbrižna i bezazlena, Šarlota je mučno manipulativna; prva je sva sazdana od ženske živahnosti, dok je druga, mada blagoslovena živopisnom upotrebom jezika i ukusom za napredne romane, sklona da stavlja svoj intelekt u

¹⁶ Lewis, *Somerville and Ross*, str. 196.

¹⁷ Navedeno u Lewis, *ibid.*, str. 134.

¹⁸ Izraz koji koristi D. W. Harding u istoimenom ogledu u *Scrutiny* VIII (1940), str. 346–62.

¹⁹ Navedeno u Robinson, str. 88.

²⁰ Navedeno u *ibid.*, str. 88.

službu pakosti. Iako nazvana po Šarloti, knjiga počinje i završava se s Fransi, koja beznadežno ne uspeva da protumači stvarne motive svoje rođake. Po rečima jednog komentatora, “središnja borba u romanu jeste ona u kojoj Fransi učestvuje gotovo mimo svog znanja”.²¹ Pripovedanje, dakle, ne može biti neprestano usredišteno u njenoj svesti, makar samo zato što ona nema naročito bogat unutrašnji život o kojem bi izveštavala: ali ono što očarava u *Pravoj Šarloti* jeste elegantno odbijanje autorki da daju prvenstvo bilo kojoj svesti. Ako je Fransi odveć jednostavna da bi pobuđivala stalno zanimanje, Šarlota je odveć zlobna za trajniju empatiju, Kristofer odveć oprezan u svojim potezima, Rodi odveć samozaljubljen: a čini se da Hokins (u koga se Fransi zaljubljuje) uopšte nema duhovni život. Ishod je decentrirana priča, tokom koje čak i životinje u domaćinstvu – mačke, psi, papagaji – imaju kratkotrajne trenutke dramatisovane svesti.

Društveni život Lismojla najpotpunije je opisan preko svojih posledica: vidimo junake ne samo onako kako oni vide sebe, već kroz sve fluktuacije javnog mnjenja. Zato što Fransi može tako lako da se kreće s mesta na mesto, ili iz jedne društvene sredine u drugu, čitalac gradi gotovo potpun portret društva uočavajući zabavne razlike između jednog koda i drugog dok ona prolazi kroz razne slojeve. Neodređeni status omogućuje i Šarloti Malin da samopouzdanost razgovara sa gospodaricom imanja ili pak da koristi irski jezik da bi postavila na mesto svog krojača Denija Lidona ili svoje vladanje engleskim da bi zastrašila pralje koje stanuju u nje-

nim čatrljama. Prljavštinu tih čatrlja ona vidi kao nešto zbog čega prekora zaslužuju stanarke, a ne ona sama: jasno je da I. Samervil i M. Ros, čije je vaspitanje bilo zasnovano na ideji odgovornog gospodarstva, ne bi mogle prihvatiti takav stav. U takvim prizorima one imaju moralnu hrabrost da postave pitanja na koja ne mogu spremno da odgovore. Tako *Prava Šarlota* postaje jedna od malobrojnih irskih naracija koja je zapravo roman u duhu komedije manira, ali roman kalibriran prema slojevima prilično složenog (mada ograničenog) društva.

Pošto im je namera bila da kritikuju društvo u kojem su i dalje želele da žive, I. Samervil i M. Ros odlučile su da iskažu svoje najviše vrednosti spisateljskom tehnikom u kojoj je ironija preovlađujuće pripovedačko stanovište. Poput drugih romana koji govore o manirima, ovaj je napisan ne samo da bi bio jednom pročitavan već da bi bio više puta iščitavan, i njegova umetnost prebiva u strategiji priprema. Autorke imaju u duhu celokupan plan; može se videti kako mu se junaci opiru dok ih on polako obavija; ali na kraju taj plan odnosi pobedu i pokazuje se kao neizbežan. Svaki naizgled uzgredan razgovor ili manja epifanija pokazuju unapred kao i unatrag, i tako dobijaju rezonantnost i značenje. Kada Rodi Lambert suviše koristi vršno jedro na svom brodu i time bezmalo podavi sebe i posadu, time je nagovešteno nešto trajno o samozornoj razmetljivosti čoveka koji živi znatno iznad svojih sredstava: pa zato nekoliko stotina strana kasnije nismo iznenađeni kada se pokaže da njegova nova žena nije dorasla zahtevima svog položaja “poput malog čamca što ponire nato-

21 John Cronin, “The Real Charlotte”, *The Anglo-Irish Novel*, Belfast, 1980, str 146.

varen s više jedara nego što može da nosi”.²² Roman počinje trenutkom kada je Rodi Lambert spasao Fransi od pada s dvokolice nad kojom je izgubila kontrolu; zatim se nastavlja scenom u kojoj je on opominje: “Jednog dana ćeš slomiti vrat”²³ i upozorenjem da Fransi nije naročito dobar jahač; zatim se tragično poigrava s njenom početnom odbojnošću prema *njemu* kao spasiocu (“Proklet bio! Što to nije mogao da bude neko drugi?”); a završava se njenim strašnim konačnim padom. Takvo planiranje, subtilno koliko i ubedljivo, ukazuje da inteligencija koja drži uzde nije samo skeptična već i nedvosmislena u pogledu društvenih vrednosti, i da se, štaviše, ona odslikava u celokupnom nacrtu. Među svim raštimovanim notama koje u više navrata izvode bezmalo svi junaci, autorke povremeno proizvedu jasan i jedinstven zvuk naspram kojih svi drugi izgledaju bleđi. To uzdiže njihovu umetnost iznad provincijalnog cerekanja koje im je ponekad prišivano. Naime, kao što je napisao K. S. Luis (C. S. Lewis): “Tamo gde nema norme, ništa ne može biti smešno osim kratkog trenutka neuravnoteženog provincijalizma kada se nečem smejemo prosto zato što je nepoznato. Ukoliko ne postoji nešto što autor nikad ne ironizira, u delu ne može biti prave ironije.”²⁴

Ironija je često uperena na Šarlotu Malin. Iako je ona junakinja kojoj je prepušteno da na kraju pokupi preostale krhotine, ona je i klasi-

čan primer studije o “banalnosti zla”. U drukčijem svetu i blagoslovena lepšim izgledom, ona bi možda bila Ema Bovari koja puši cigare, kao i čitateljka francuskih romana, što ovde već jeste: ali u ovom svetu njen pokušaj da pomoću svoje rođake koja je ostala siročice oživi veliku kuću pokazuje se kao potpuni promašaj. Doista, kada Fransi hladno odbije prosidbu Kristofera Dajsarta, koju je Šarlota tako dugo zakuvavala, hitklifovski element priče kao da prelazi s Fransi (u kojoj je bio dobroćudan) na Šarlotu (u kojoj dolazi do izraza njegova zla strana). Ometena u svojoj želji za Rodijem Lambertom Fransinom udajom za njega, ona ostaje bez ikakvog cilja osim osвете, pa je tako “volji prave Šarlote i strahoti njene ličnosti”²⁵ na kraju dopušteno da se pokažu. Ta ličnost je uvek bila “amfibijska” u smislu da su mehurići na površini odavali pravo stvorenje ispod nje, za koje je malo ko u Lismojlu podrazumevao da nešto krije; a lakoća s kojom ona obmanjuje ukazuje na to da njene kreatorke, bar u izvesnom stepenu, veselo saučestvuju u njenom preziranju društva koje se tako lako da obmanuti. Međutim, na kraju se pokazuje da čak i njeni pokušaji da se osveti prelaze u tričavost i beznačajnost, kao kad ona “predaje” novu gospođu Lambert (u odsustvu njenog muža) grabljivom Hokinsu.

Ako autorke *Prave Šarlote* prepuštaju svoje karaktere njihovoj sudbini sa sleganjem rame-

²² Somerville i Ross, *The Real Charlotte*, str. 327.

²³ Ibid., str. 42.

²⁴ C. S. Lewis, “A Note on Jane Austen”, *Jane Austen: A Collection of Critical Essays*, prir. Ian Watt, New Jersey, 1963, str. 33.

²⁵ Somerville i Ross, *The Real Charlotte*, str. 327.

nima u kojem ima više očajanja nego zabave, razlog je to što one nisu bile u stanju da zamisle da bi bilo ko sa inteligencijom poput njihove mogao dugo opstati u tom društvu. U Lismojlu provincijalizam i ismevanje ostaju zakon i to ne može a da ne razočara u knjizi koja traga za odgovorom na pitanje: ko će naslediti Irsku? Čini se da odgovor glasi: niko posebno, ako se izuzme nekoliko nasumično okupljenih profitera, a izvesno ne Fransi Ficpatrik. U završnoj sceni sluškinja Nori donosi Šarloti i Rodiju, sad već beznađežno razdvojenima, strašnu vest o Fransinom padu:

Ni Šarlota ni Lambert nisu jasno čuli šta je rekla, ali ih je bezoblična strahota nesreće obavila kao kakvo isparenje i sprala mržnju s njihovih lica. Načas su se zajedno našli na prozoru i upravo u tom času Nori je uletela u dvorište raširenih ruku i razbarušene sede kose. Kada je videla Lamberta, kao da ju je sva snaga napustila. Zateturala se unatrag i pridržavši se za vrata, okrenula se od njega i zarila lice u svoj ogrtač.²⁶

Ovo je zloslutna slika klase neposednika, koja je ostala bez kormila u Irskoj, zemlji čiji su navodni naslednici potpuno nedorasli izazovima. Ipak – i to je neobično – u raznim trenucima odmotavanja priče upravo takve osobe imaju ulogu horskog glasa u okviru zapleta i rade za celokupni nacrt autorki.

Džulija Dafi, kojoj preti propast i koja se pred Fransi i Kristoferom pojavljuje u stanju poodmaklog pijanstva ipak je u stanju da sažme celu drugu polovinu romana u svojim teatralnim pritužbama:

Gde je Šarlota Malin, samo da joj kažem u lice da su mi poznate njene spletke i njeni trikovi? To da joj kažem, zato sam došla, i još da joj kažem da je ona pozajmila pare Piteru Džojosu koji je gajio stoku na mojoj farmi, a onda mu je uskratila zajam, pa je bankrotirao i ona će dobiti moju farmu i moju kuću koju je moj deda saziđao i misliće da je jednaka drugoj vlasteli...²⁷

To što je gospođica Dafi u isti mah seljanka bezemljašica i uništena aristokratkinja pojačava sumnju da su I. Samervil i M. Ros imale na umu više nego što su htele da kažu. U sudbini obeshrabrenog seljaštva, koje krije lice iza svog ogrtača, one vide poraz i sudbinu sopstvene klase. Blizu samog kraja Bili Grejni, drugi stari zakupac koji je ostao bez kormila, ponavlja opomenu koju je Fransi ranije dobila od Džulije Dafi: “A-ha! idi kući, njemu i staroj Šarloti, mada oni slabo mare za tebe.”²⁸ Gospođica Dafi se ranije rugala Fransi: “Lejdi Dajsart od Brafa, uskoro, pretpostavljam... To je gospođica Šarlota Malin naumila za tebe...”;²⁹ te reči je propratila podrugljivim smehom. U žalopojkama Bilija Grejnika Fransi drugi put do-

215

26 Ibid., str. 344.

27 Ibid., str. 198.

28 Ibid., str. 338.

29 Ibid., str. 198.

nekle naslućuje smisao svoje sudbine na licima seljaka u pogrebnoj povorci koja prolazi pored nje. "Sva lica u kolima bila su okrenuta ka njoj, i osetila se kao da u nekakvom snu trpi poglede nemilosrdnog suda."³⁰ Časak kasnije začula se kuknjava, i ona je mrtva. Tim potezom autorke implicitno priznaju da je njihova knjiga zapravo neopravdano lepršava knjiga o beznadežnoj situaciji.

Zanimanje za položaj žena u društvu navelo je spisateljice da preduzmu pažljivo istraživanje nekih najpostojanijih društvenih kodova; one su bespoštedne prema svojim junakinjama koje se bedno poistovećuju sa ulogom supruge, prema tim "ćurkastim kokoškama". Tako je prva gospođa Lambert nehajno masakrirana jednom uzgrednom napomenom zbog svog zločina – ona je, naime u razgovoru nazvala svog muža gospodin Lambert:

Gospođa Lambert pripadala je onoj velikoj skupini žena koje se uvek trude da svoje muževe pominju zvanično i sa svim naslovima.³¹

Ta žena, koja će kasnije šekspirovski citat protumačiti kao neobičan kulinarski izraz, umire ranom smrću; i nije očigledno da autorke imaju nešto protiv Šarlotinog opisa "prezira dostojnog, cmizdravog stvorenja".³² Doista, upravo zato što kao neudata četrdesetogodišnjakinja živi pod izvesnim uglom prema lismojlskom dru-

štvu, Šarlota u rukama I. Samervil i M. Ros postaje dragocen instrument društvene satire i češće je njen nosilac nego meta:

Možda i zbog toga što nije imala dece, ona je bila u nepovoljnijem položaju od lismojlskih matrona, koje su sve mogle neustrašivo da govore sa svojim neprijateljima na vratima; to je razgovor s njom lišavalo antifonih osobina, kao kada majka odgovara majci o vakcinaciji i izbijanju zubića i kada se grehovi dadilja pretresaju pred celim društvom.³³

Nijedan od junaka *Prave Šarlote* nema zadovoljavajući porodični život; u pripovedanju deca imaju daleko manji udeo nego životinje. Bilo bi naивно zaključiti da su autorke vodile propagandu protiv porodice; najzad, obe su potrošile veliki deo svoje zarade na pokušaj da spasi stara porodična imanja. Idit Samervil zaljubila se u šarmantnog, ali siromašnog mladog inženjera Hjuita Pula: zbog njegovog siromaštva venčanje nije dolazilo u obzir i verovatno je to teško iskustvo podstaklo njenu odluku "da razvije sopstvene sposobnosti i da samu sebe finansijski izdržava".³⁴ Kasnije je bila sklona da o svojim knjigama govori kao o svojoj deci i da u umetnosti traži ispunjenje svojih negovateljskih impulsa. Tako je ona postala predstavnik Nove žene devedesetih. O svom prijateljstvu sa Vajolet Martin kasnije će pisati:

³⁰ Ibid., str. 338.

³¹ Ibid., str. 80.

³² Ibid., str. 178.

³³ Ibid., str. 24.

³⁴ Lewis, *Somerville and Ross*, str. 44.

Čini mi se da je među ženama koje žive od sopstvene pameti prijateljstvo veoma izraženo. Duboko prijateljstvo koje se proteže kroz svaku fazu i aspekt života – društveni, intelektualni, novčani. To zna svako ko ima životno iskustvo nezavisne žene koja se bavi umetnošću.³⁵

Ona je postala predsednica Mansterske ženske lige za pravo glasa. Način na koji je policija ponižavala i zlostavljala sifražetkinje iz radničke klase uverio ju je da je dužnost aristokratkinja da budu u prvim redovima na demonstracijama. U beleškama za govore održane širom Manstera isticala je da je oporezivanje žena koje zarađuju i poštuju zakon, a istovremeno nisu politički predstavljene, ravno skandalu. Ona nije kritikovala insititut porodice kao takav već način na koji muškarci iz srednje klase, koji su preko svog profesionalnog rada aktivni u zajednici, nastoje da izoluju žene u kući. Rugajući se kulturnom korolaru te tendencije, smatrala je da su žene prikazane u Rosetijevim, Tekerijevim i Troloповim delima sasvim neverovatne: manje žene od krvi i mesa, a više onakve kakve odgovaraju muškim predstavama o ženi. Poma- lo snobovski je napomenula da bi se takve osobe u životu razlikovale od služavki samo po tome što ne nose kapu i kecelju.

U pokretu za žensko pravo glasa Idit Samervil upoznala je kolegkinje koje su bile i gorljive irske nacionalistkinje: izgleda da se posle smrti svoje saradnice, koja je bila unionistkinja, približila separatističkoj ideji. Nacionalno

samoodređenje bilo je logičan politički zaključak protestantske doktrine o samoizabranosti, ali pokret za nezavisnost, daleko od toga da upregne energiju mnogobrojnih seoskih protestanata, u velikoj meri se podudario sa slabljenjem reformisane crkve u velikom delu Irske. To su autorke *Prave Šarlote* predvidele. One su u tom romanu prikazale pad irskog protestantizma u puko održavanje forme (iz ugla jetkog pogleda Kristofera Dajsarta u času kad se moli u lismojlskoj crkvi):

U Pamelinim susedima nije bilo ničeg što bi ukazivalo na posvećenost onostranom. Podignuta ramena i proširena vilica gospođice Malin govorili su samo o njenoj rešenosti da nadjača sve ostale. Gospođica Houp-Dramond i kapelan, na klupi ispred njega, užtogljeno su pevali iz iste crkvene pesmarice, a kapelan je očigledno bio uplašen. Gospođice Biti ispod oka su merkale odeću gospođice Houp-Dramond; gospođica Hatlin Bejker otvoreno je merkala kapelana.³⁶

217

Takva je bila situacija među vlastelom u Korku. U nižoj srednjoj klasi Dablina stvari nisu stajale nimalo bolje jer su u tom gradu roditelji slali decu u nedeljnu školu da bi posle obilnog ručka mogli da odremaju bez ometanja i uznemiravanja. Istaknuta je činjenica da gospođici Fransi Ficpatrik, iako je ona i sama učiteljica u nedeljnoj školi, vera ne pruža ni društveno ni duhovno utočište kada nastupi vreme patnje:

35 Navedeno u *ibid.*, str. 195.

36 Somerville and Ross, *The Real Charlotte*, str. 50–51.

... njen duh je bio odveć mlad i bezobličan za bilo šta osim zdrave, nehajne vere u ono što je naučila, i nije joj padalo na pamet da koristi religiju kao poslednje utočište on- da kad se sve pokazalo kao poraz. Ona je religiju poštovala i verovala je da većina ljudi u starosti postane dobra, i to oseća- nje ju je pohodilo sa neodređeno prijat- nim dejstvom kakvo imaju svetlost i muzi- ka.³⁷

Ove redove mogle su napisati samo žene koje su potpuno razumele snagu opaske Oskara Vajlda da biti irski protestant znači uopšte nemati re- ligiju, ali koje su u sopstvenom životu, svojim radom i svojim aktivnostima, pokazivale da pri- željkuju drukčije stanje.

218 LEDI GREGORI I MOMCI IMPERIJE

Za Ogastu Pers (Augusta Persse) iskustvo živo- ta među aristokratijom bilo je od samog po- četka negativno. Ono je započelo u ponoć 14. marta 1852, kada je njena iscrpljena majka položila novorođenče pored sebe i pokušala da se pomiri s činjenicom da ono nije dečak. Za- boravljeno i prepušteno samo sebi, detence se zamalo ugušilo. Njena majka je mirno prime- tila da bi joj “bilo žao zbog gubitka jer bi dru- ga deca bila razočarana što nemaju novu beb- u da se s njom igraju”.³⁸ Otac porodice bio je jedva manje čudovišan: on je verovao u prote-

stantsku doktrinu o “izabranosti” i pošto je se- be ubedio da je među spasenima, nije se ni u čemu obuzdavao. Mlada Ogasta imala je dobru moć zapažanja i ubrzo je primetila šta to znači za položaj viktorijanske žene: njen otac bio je u stanju da kontroliše njenu majku “postupa- jući prema njoj kao prema razmaženom dete- tu; radio je šta je hteo u važnim stvarima, a njoj davao haljinu ili komplimente da je umi- ri”.³⁹

Kao i mnoga druga deca devetnaestog veka, Ogasta se okrenula od tih manjkavih primera- ka ka pouzdanijem paru roditelja i izabrala prirodu za majku i Boga za oca. A što je još va- žnije, počela je da čita pesme onih mladoirskih pesnika koji su, jednu generaciju ranije, odbacili svoje angloirsko poreklo i svoju sudbinu vezali za sudbinu običnih ljudi. Kao što beleži njen biograf: “Književnost Mlade Irske, kao književnost mnogih pokorenih naroda, jeste pokušaj njenih autora da isprave veliku ne- pravdu što su imali, u nacionalnom smislu, lo- še roditelje.”⁴⁰ Nagrađivana novčićima od šest penija za brzo učenje napamet protestantske Biblije, devojčica je krišom trošila novac na pobunjeničke pesmarice. U toj fazi njeni po- stupci teško da su imali političko značenje: to je pre bio zdrav otpor prema roditeljskim pravilima koja su zabranjivala časove plesa i izvo- đenje *Pepeljuge* jer “ko zna kuda bi to moglo od- vesti”.⁴¹

37 Ibid., str. 245.

38 Augusta Gregory, *Seventy Years 1851–1922*, prir. Colin Smythe, Gerrards Cross, 1974, str. 1.

39 Gregory, *Holograph Diary*, Sv. 12, II. april 1896, Zbirka Berg, Njujork.

40 Mary Lou Kohfeldt Stevenson, “The Coud of Witnesses”, *Lady Gregory: Fifty Years After*, prir.

Ann Saddlemyer i Colin Smythe, Džerards Kros, 1987, str. 60.

41 *Holograph Diary*, Sv. 2, Berg.

Jednako predvidljiva bila je i mladalačka kriza, kada su smelu devojčicu ispunili obziri, pa je počela da strahuje da će zbog svog prkosa ostati među prokletima: tada je džeparac trošen na pomaganje siromašnima i bolesnima. Tako su se obrisi njene ličnosti učvrstili u oblik snažne žene čiju samodovoljnost ublažava idealizam. Kada ju je Džordž Mur (George Moor) najzad sreo, zamišljao ju je “bez majke ili oca ili sestara ili braće, *sans attaché*”.⁴² To je bio tačan opis žene koja je igrala ulogu majke i oca samoj sebi. U narednim decenijama njen najbliži saradnik V. B. Jejs srdačno će reagovati na njen androgini stil i posebno hvaliti njenu “mušku imaginaciju”. Ta ideja mu se svidela jer je potvrđivala njegovu teoriju da su Irci ženska rasa s muškom imaginacijom, a Englezi muška rasa sa ženskom imaginacijom.

U takvom kontekstu nije sasvim neobično što je svoju prvu strasnu aferu doživela sa Wilfridom Skavenom Blantom (Wilfrid Scowen Blunt), koji se takođe divio njenom “muškom intelektu”.⁴³ Srela ga je u Egiptu, u zimu 1881. godine; tada je već bila bezbedno udata na viktorijanski način za mnogo starijeg čoveka, ser Vilijama Gregorija (William Gregory), nekadašnjeg guvernera Cejlona, a u to vreme zemljoposjednika u Kulu. Robert, njihovo prvo dete, rođen je u leto te godine. Uprkos svojoj blagosti, ser Vilijam se nije pokazao kao najbolji muž: provodio je mnogo vremena u Londonu uzrujavajući se zbog sopstvenog zdravlja dok

je njegova mlada žena podnosila muke teške trudnoće. Posle porođaja jasno joj je stavio do znanja da dečak neće pokvariti njihova planirana putovanja i “privatno izrazio želju da dete bude zatvoreno bar dok ne napuni sedam godina”.⁴⁴ U vreme kada je par stigao u Kairo, ledi Gregori je čeznula za svojim detetom i bila spremna da se uteši malom romansom.

Blant je bio dobar jahač, pesnik i neobično smeo ženskar; iako je i po poreklu i po uverenju bio engleski torijevski zemljoposjednik, podržavao je nezavisnost kolonija. Kada ga je srela u hotelu Šferds u Kairu, ledi Gregori je “najpre osetila pravo političko uzbuđenje” i “pohrlila u revoluciju”.⁴⁵ Par je stigao u novembru, ubrzo posle pobune pukovnika koju je predvodio Arabi-beg. Ti ljudi tražili su ne samo povelju o ustavnim pravima i istraživanje žalbi u okviru vojske, već i izvesnu meru egipatske samouprave. Arabi je bio seoski *fellaheen* koji se probio zahvaljujući zaslugama i ličnom magnetizmu. Zahvaljujući svojoj pronicljivosti, uspeo je da osuđeti plan vlade da kidnapuje njega samog i generale koji su mu bili skloni. Kada su ga pozvali u kedijsku palatu, rekao je svojim vojnicima: “Ako se ne vratimo do zalaska sunca, dođite po nas” – i oni su došli. Protiv njega nije podignuta nikakva optužnica, ali je opisan kao “čovek sa idejama” koga bi bilo bolje ukloniti iz središta zbivanja. Očarani tom pričom Gregorijevi su mu otišli u posetu: “Arabi nije poricao da su strani službenici uradili mnogo dobrih stvari,

219

42 George Moore, *Vale*, Njujork, 1920, str. 184.

43 Vidi: *Lady Gregory: Fifty Years After*, str. 197. i 195.

44 Brian Jenkins, “The Marriage”, *ibid.*, str. 79.

45 Gregory, *Seventy Years*, str. 34.

ali je smatrao nepravdom to što njegovim zemljacima nisu dostupni važni položaji.”⁴⁶

Ser Vilijam je pisao rečita pisma *Tajmsu* u kojima je branio Arabija i zalagao se za egipatsku stvar. To je radio i Blant, koji je otišao i korak dalje: kupio je plac u Heliopolisu, gde su on i njegova žena postavili šator, palili mirišljave štapiće, jeli nugat i primali šeike odeveni u beduinsku nošnju. Zapanjen brzinom s kojom su se Blantovi odomaćili, Arabi je počeo da se pita nije li Blant možda britanski špijun; ali nije trebalo da brine. Blantovi su već čvrsto verovali da je “Arabi u pravu i da će to voditi ukidanju turske kao i hrišćanske kontrole nad Egiptom. Pored toga, oni su imali viziju arapskog kalifata, nezavisne arapske rase”.⁴⁷

220 Blantovi i Geregorijevi morali su izgledati kao čudan kvartet dok su se kretali kroz čvrsto ispletenu britansku zajednicu u Kairu. Neki članovi brzo su uočili anomaliju u njihovom položaju: kao zemljoposednici u Britaniji i Irskoj, oni su tražili ni manje ni više do ukidanje slične privilegije u Egiptu. Kolonijalni činovnik Džerald Ficdžerald (Gerald Fitzgerald), rodnom iz Golveja, “ponekad bi pripremio da će doći i za uzvrat mahati zastavom Zemljišne lige na kapiji Kula”.⁴⁸ Uprkos svojoj brizi za arapsku sirotinju, ser Vilijam se nije libio da sebi priušti izvajane glave Pana i Serapisa iz riznice u Karnaku, bez sumnje po vrlo niskoj ceni.

Vlasti u Engleskoj bile su sklone da intervenišu kako bi Arabiju podsekle krila. Blant je usvojio filozofsko stanovište i predviđao “krvav

rat”, ali je dodavao da “sloboda nikad nije osvojena bez krvi”. Međutim, bilo je teško pobuditi veće interesovanje javnosti za taj slučaj: govorilo se samo o Irskoj, gde su Nepobedivi nedavno ubili državnog sekretara za Irsku Kavendiša (Cavendish) i njegovog pomoćnika Berka (Burke). To nije bio prvi put da je Irska odvrtila pažnju vestminsterskih državnika sa jednako važnih stvari na udaljenim mestima. Politicarima su uglavnom bila dosadna sva takva pitanja i više su ih zanimali domaći problemi. “A šta mislite o Zakonu o kunićima i zečevima?” upitao je neko tek pristiglu ledi Gregori: “To je zaista važno pitanje.”⁴⁹ Na kraljičinoj godišnjoj baštenskoj zabavi 13. jula okupljeno društvo čulo je da su njihove snage zaista bombardovale Aleksandriju: Blant je podlo pretpostavio da Viktorija upravo zbog toga “zrači”.

Britanska propagandna mašinerija započela je svoju predvidljivu kampanju diskreditovanja Arabija fantastičnim pričama o raskoši u kojoj žive on i njegova porodica. U leto 1882. godine, dok su britanske trupe kretale na Arabijeve snage, ledi Gregori pisala je o tome kako su ona i ledi Blant posetile Arabijevu ženu i decu i istakla skromnost i gostoljubivost njihovog doma i dostojanstvenu srdačnost njihovih manira. Ona je provodila vreme s Blantom u Saseksu; razgovarali su o izdaji. On ju je molio da odmah objavi tekst “Arabi i njegovo domaćinstvo”. Prvo objavljeno delo ledi Gregori pojavilo se u *Tajmsu* 23. septembra 1882. pod njenim imenom, mada su, kao što se moglo i očekivati,

46 Ibid., str. 35.

47 Ibid., str. 36.

48 Ibid., str. 38.

49 Ibid., str. 59 i 35.

neke nedostojne duše pretpostavljale da je pravi autor njen muž. Tu je došla do izraza psihološka taktika koja se u narednim godinama pokazala korisnom i mnogima drugima: “Žena može da kaže šta hoće, ali muškarac koji se odvaži da kaže nešto dobro o čoveku koga je Engleska namčila da uništi biće nazvan nepatriotom.”⁵⁰ Čeneri (Chenery), urednik *Tajmsa*, nije mogao da joj plati za njen rad, ali je imao simpatija za Arabija. Zašto onda, upitala ga je, i dalje objavljuje neprijateljske izveštaje svog dopisnika u Kairu, koji se zalaže da Arabi bude kažnjen? “Zbog uticaja evropskih akcionara na *Tajms*”, priznao je on. “Nemoj reći Blantu, inače bi već sutra mogao angažovati ljude-sandviče da to razglase po Pikadiliju!” našalio se njen muž.⁵¹

Kao što se i očekivalo, Englezi su osvojili Tel-el-Kebir, a za njim i Kairo. Arabi je bio uhvaćen i izveden pred sud. Gladston (Gladstone), koga je zaokupljala Irska, nije znao mnogo o Egiptu i nerazborito je prepustio činovnicima Forin ofisa da kreiraju politiku. Blant je o sopstvenom trošku poslao advokate u Egipat, ali nije smogao snage da se vrati na mesto gde su svi njegovi prijatelji dopali zatvora ili se krili. “Što se tiče Kaira, ono do čega sam najviše držao uništeno je tako da se više ne može popraviti”, rekao je; “Egipat će možda dobiti izvesne finansijske olakšice, ali neće dobiti slobodu, bar ne za našeg života; revolucija bez krvi, koja je bila tako blizu cilja, ugušena je u krvi.”⁵² Arabi je razočarao Blanta (mada mu je ti-

me uštedeo čitavo malo bogatstvo u gotovini) kada je izjavio da je kriv i nakon toga bio progнан na Cejlon, gde je ser Vilijam Gregori mnogo učinio da mu olakša život.

Što se tiče leđi Gregori, to iskustvo imalo je višestruk uticaj. Zahvaljujući njemu počela je spisateljsku karijeru i postala svesna moći kulturnog nacionalizma, što će mnogo godina kasnije doći do punog izraza u njenom radu za Irsku. Pored toga, ono je u njoj pobudilo trajno nepoverenje prema političarima i njihovim metodama:

To je bio kraj mog pokušaja u politici; naime, mada je Irska uvek sa mnom, i mada sam najpre strahovala od samouprave, onda se s njom pomirila, a sada se nadam da ću videti i veći stepen nezavisnosti, dugo sam se držala izreke: ‘Ne borim se za to, već se za to spremam’. A to je bio i cilj mog rada na osnivanju Nacionalnog pozorišta, oživljavanju jezika i prizivanju iz zaborava irskih junačkih priča. Naime, kakva god bila politička sklonost ili energija koja je nastala u meni, ona je možda u toj egipatskoj godini dovršila svoj put i potrošila se; ili sam možda videla suviše stvari iznutra, zapletene mreže diplomatije, sile koje upravljaju političarima.⁵³

221

Dok se odvijala poslednja faza egipatske tragedije, Ogasta Gregori konačno je popustila pred

⁵⁰ Mary Lou Kohfeldt, *Lady Gregory: The Woman Behind the Irish Renaissance*, London, 1985, str. 62–63.

⁵¹ *Seventy Years*, str. 44.

⁵² *Ibid.*, str. 49.

⁵³ *Ibid.*, str. 54.

Blantovim udvaranjem i oni su postali ljubavnici. Posle posete Muzeju madam Tiso, gde su videli novi voštani model Arabija, zajedno su se vratili u Saseks i ona je otkrila “radosti koje sam razumela s tolikim zakašnjenjem”.⁵⁴ U upečatljivom nizu soneta posvećenim Blantu opisala je svoja osećanja:

Ljubim zemlju
po kojoj su gazile stope voljenog,
i klanjam se njegovom glasu, čiji mi
najmanji slatki zvuk
govori glasnije nego glas Božji.⁵⁵

222 Afera s Blantom za nju nije mogla biti ništa više do lirska avantura: time je ona ne samo prekoračila društvene norme svog vremena, već i granice politički prihvatljivog. Ona je podsticala Blanta da piše pesme u kojima je žestoko osuđivao ponašanje Evropljana u Africi i Aziji, a u potonjim godinama propagirala je njegovu knjigu *Ideje o Indiji* koliko god je to bilo u njenoj moći. Ona sama otišla je u Indiju 1886. godine i nije bila iznenađena kad je otkrila da su njegove optužbe opravdane. Već posle mesec dana provedenih tamo pisala je: “Nisam srela ni jednog jedinog engleskog službenika ili zvaničnika, osim Korderija (Corderly) koji ima ma i najmanju predstavu o istoriji te zemlje, o njenim rasama ili religiji, ili se ma i najmanje za sve to zanima...”⁵⁶

Tokom svih tih godina zahuktavao se zemljišni rat u Irskoj: neki velikoposednici su

ubijeni, drugi su bojkotovani, a širom seoskog dela zemlje odjekivali su krici porodica koje su bile proterane zato što nisu plaćale rentu. Sada Parnela, vođu irskih nacionalista koji je sam poticao iz protestantske vlastele, nije moglo zadovoljiti ništa manje od autonomije. Ledi Gregory je prema svemu tome bila prilično ravnodušna. Smatrala je da je njen muž uzoran velikoposednik i bila je uverena da zakupci vole i poštuju dobre gospodare. S druge strane, iako je i dalje uživao privilegije proistekle iz poseda u Saseksu, Blant se brzo preobratio u parnelizam. Ona je prekorevala svog prijatelja govoreći mu da je to vulgaran i nasilan pokret, “veoma različit od irskog naroda, siromaha koji su tako pristojni i puni takta čak i kada su nezadovoljni”. On je pak smatrao “neobičnim to što je ona, koja je bila kadra da tako jasno vidi u Egiptu, kad su posredi bile čerkeske paše i arapski seljaci (*fellaheen*), slepa sada, kad su posredi engleski lordovi i njihovi irski zakupci u Golveju”. Ali svojina zaslepljuje sve oči, moralizovao je bez tračka samoironije, i “lakše je kamili da prođe kroz iglene uši nego irskom veleposedniku da uđe u carstvo autonomije”.⁵⁷

U vreme kad je ovo pisao Blantu su se već bile smučile deložacije koje je video u Irskoj: “brutalan i apsurdan prizor, 250 naoružanih ljudi, vojnika po svemu osim po imenu, ostrvljuju se zaredom na kolibe izgladnelih zakupaca a naspram njih je manje nego upola toliko žena i dečaka... Kuće su ispreturane, nameštaj izbačen, pobuna ugušena, a ono malo šaše oteto

54 Kohfeldt, *Lady Gregory*, str. 65.

55 Augusta Gregory, “A Woman’s Sonnets”, *Lady Gregory: Fifty Years After*, str. 105.

56 Kohfeldt, *Lady Gregory*, str. 74–75.

57 Navedeno u *ibid.*, str. 75, 80.

da bi se jasno videlo da je u svakom slučaju veleposednik povratio svoja prava. Onda su zakupci prepušteni svojoj sudbini u svetu”.⁵⁸ On je bio tako potresen da je pristao da održi govor na mitingu Zemljišne lige sazvanom u znak protesta zbog deložacija koje je sprovodio lord Klarinkard (Clarinckarde), sused Gregorijevih. Miting je bio zabranjen; Blant je prekršio zabranu, pa je uhapšen i osuđen na dva meseca teškog rada u golvejskom zatvoru (i tako verovatno postao prvi Englez koji je robijao za irsku stvar).

Vlastela je likovala i kružila je šala da će završna frizura Blantu na neko vreme onemogućiti da izigrava orijentalca; ali leđi Gregori je bila duboko uznemirena. U jednoj pesmi kaže:

Srce mi je u ćeliji
kraj mog voljenog,
gde je blaga i lepote
više no u celom širokom svetu.⁵⁹

Između rundi skidanja katrana sa stare užadi Blant je pisao svoju knjigu zavorskih pesama *In Vinculis*, čije je štampanje ona nadgledala 1888. godine. U to vreme je njihov telesni odnos bio uveliko iza njih i Blant je prešao na druga osvajanja; ali uvek je tvrdio, donekle uobraženo, da je on udahnuo život svemu vrednom što je ona postigla u potonjim godinama. Sećajući se “stidljive neambiciozne žene” koju je prvi put sreo u Kairu, čudio se što se “ona tako dugo zadovoljavala gotovo nemom ulogom u sopstvenoj kući”⁶⁰ i prepuštala ser Vilijamu i reč i delo.

58 Navedeno u *ibid.*, str. 79.

59 Navedeno u *ibid.*, str. 82–83.

60 *Seventy Years*, str. 95–96.

61 “*A Woman’s Sonnets*”, str. 106.

Ipak, to je bila žena koja je posle muževljeve smrti postala inspiratorica irskog književnog pokreta: “Među svim ženama koje sam poznao jedino ona ima intelektualnu moć jednaku muškoj, a pri tom nema u sebi ničeg neprirodno muškobanjastog.” Bilo bi teško naći slično osećanje u kojem su tako drsko pomešani pronicljiva analiza i odbojna samodopadljivost.

Na kraju su i osećanja leđi Gregori povezana sa aferom bila pomešana; s jedne strane, nežno se prisećala strasti i uzbuđenja, a s druge je prezirala sebe zato što je izneverila muža:

Šta izgubih? Svoju veru da se dobro
zaceo mora pokazati jačim od rđavog.
Jer sve moje molitve i trud nemahu moć
da me spasu kad je od rđavog došlo
iskušenje.

I nestaše dani kad sam očiju mirnih
prezerala laž i mogla ići uzdignute glave.
Vodim dvostruki život – sebe prezirem
a stalno strahujem da će moja tajna biti
otkrivena.

Neće više voljeni i izgubljeni za kojim žalim
dolaziti u moj san da šapne blaženu reč.
Ležim nemirna i jadna, trzam se,
i njihova draga uspomena probada kao mač.
Predahnuh samo u tvom dragom prisustvu
i jedino tebi nemam ništa da priznam.⁶¹

Soneti jedne žene napisani su kao oproštaj od njihove strasti: ona ih je dala Blantu u ruke na kraju njihove poslednje ljubavne noći. Bol je

opstajao godinama; savest ju je mučila dugo nakon smrti ser Vilijama 1892. Dobit je bila samo “malo saosećajnosti” – priznanje da nikad ne sme da bude među oholima koji se prvi bacaju kamenom na grešnika.

Godine 1907. ledi Gregori bila je vatrena pobornica autonomije, direktorka Društva irskog nacionalnog pozorišta i dramska spisateljica u usponu. Ona je bila i žrtva sopstvenog uspeha: posle nereda oko *Vilovnjaka* nacionalisti u veću Kula nahuškali su lokalnu decu da bojkotuju njenu kuću i nagovorili ih da od nje ne prihvataju poklone. U pozorištu Ebi odobrila je postavljanje Bena Ajdena (Ben Iden) za direktora; pošto je Ajden bio Englez, kritičari su smatrali da je to prilično nedosledan dodatak irskom nacionalnom pozorištu. U tom nape-
224 tom kontekstu ledi Gregori napisala je *Dervorgilla*, jedan od svojih najsloženijih komada, u kojem se govori o nevernoj ženi O'Rurka, kralja Brefnija, koja je pobjegla s Dermotom Makmarouom, kraljem Lenstera. O'Rurk je onda poveo rat protiv Makmaroua i ovaj je zatražio pomoć od engleskog kralja Henrija Drugog: tako je počela normanska okupacija Irske.

Komad počinje dvadeset godina posle tog događaja, kada Dervorgila čini dobra dela i moli se u Melifontskoj opatiji: ona u svom narodu ima status svetice i tajnu iz njene grešne prošlosti znaju samo njene najbliže sluge, u čije se ćutanje može pouzdati. Raspoloženje je slavljeničko i veselo i Dervorgila može da odahne: “izgleda da su grešili oni koji su rekli da će nam Englezi uvek donositi nevolje; možda će

ova priča ipak imati dobar završetak”.⁶² Godine 1907, kada je komad napisan, to je još bila održiva pozicija – tada su mnogi još verovali da će Engleska održati obećanja, i taj optimizam odjekuje u rečima sluge Flana: “Završetak će biti dobar, zasigurno. Ljudi ove zemlje su neotesan soj. Najbolje je da nad njima stoji snažna ruka Engleza.” Ta osećanja besprekorno prenose anglosaksonsku teoriju i prigodno su stavljena u usta podređenog koji sebe mrzi. Međutim, ledi Gregori takođe aludira na ironiju književne obnove koja je, u izvesnom stepenu, ponikla iz odnosa gospodara i sluga.

Njen komad je tako čaroban zahvaljujući tome što se u njemu insistira na suočavanju ne samo s nečasnom istorijom već i sa samim izvorima kolonijalne rane. Niko nije znao bolje od nesrećne mlade devojke u Roksborou da optužbe nečiste savesti mogu izgledati beskrajne:

Zar nisam ja donela zlu kob O'Rurku, kralju Brefnija, mužu koga sam ostavila i izdala? Glava koja se zbog mene pognula od srama odsečena je i poslata engleskom kralju. Telo koje sam napustila sramno je obešeno na zidine, za noge, poput zaklanog tela. Izvesno je da kletva počiva na svemu čega se dotaknem. Što sam učinila više se ne može raščiniti. Kako mogu biti sigurna u Božje praštanje?⁶³

Za razliku od nje, njene sluge imaju bezbrižno poverenje katolika – sasvim neistorijsko, naravno, u prereformacijskom dobu – da će do-

62 Augusta Gregory, “Dervorgilla”, *Selected Plays*, Gerrards Cross, 1983, str. 155.

63 Ibid., str. 156.

bra subotnja ispovest kod sveštenika, na kojoj blažena Deva Marija preuzima ulogu “advokata za duše”, potpuno izbrisati njihove moralne greške: “Zašto da ne? Ko bi inače nastanjivao nebesa?” Duh Vilijama Gregorija i Blantova senka čuče odmah ispod površine teksta dok Dervorgilino očajanje raste: “Ali, ako bi se pokazalo da je taj sused, taj stranac, taj soj dobar i častan, ili ako bi mogao da se pošalje natrag pa da sve bude kao ranije, zar time ne bi bio zaslužen oproštaj?”⁶⁴ Ona to pitanje postavlja pempopiscu, koji, kao svaki hor, teži da bude objektivniji, da manje povlađuje no što to čine sluge: pre bi mačka ponovo postala mače, kaže on. Pesma koju peva kao da anticipira razne slike Ó Rathaillea i drugih gelskih pesnika koji govore u ime obespravljenih:

Divlji beli fazan izgubi oblik što negda je
krasio šumu,
otkad se strana vrana gnezdi na tisi ponad
njega.⁶⁵

D’aistrigh fia an fhialchruth do chlaeac-
htadh sí ar dtúis
Ó neadaigh an fiach iasachta i ndaingean-
choill Rúis...⁶⁶

Čak i pempopisac se slaže da izvinjenja moraju biti nađena za sve mrtve pa i za onu Dordžervilu za koju ljudi misle da je odavno nestala sa lica zemlje.

Njene odane sluge Flan i Mona savetuju joj da se vrati u okrilje opatije i prestane da čini dobra dela za sirotinju, dela koja potiču iz njenog uzaludnog truda da ublaži sopstveno osećanje krivice. Oni čak idu dotle da izmišljaju opravdanja za njeno ogrešenje o dužnost: “Nisi ti otišla Dejormvit Makmuru. Nisi ti trčala za njim u Lenster. On je došao i odveo te. Mnogi kažu da je to učinio na silu. Mnogo je onih koji tako govore. Tako će to biti zapisano u istoriji.”⁶⁷ Ali, čak i ako knjige budu pisali pobednici, narodno predanje – ono što su zapamtili prosjaci pevači – možda će imati drukčiju priču; i tako Dervorgila žudi za tim da bude optužena i da preuzme punu odgovornost za svoje postupke:

O’Rurk je bio dobar čovek, i hrabar čovek i ljubazniji čovek od Dejormvita, ali sam ja svoje srce poklonila Dejormvitu. Njemu sam bila obećana pre nego što sam i videla O’Rurka, i volela sam ga više nego sopstvenog gospodara, a i on mene, i to je dugo trajalo... On je rušio velike, on je služio nemuštoj sirotinji...⁶⁸

225

Ovde autorka i dalje istražuje psihičke efekte svoje nevernosti s Blantom, koji je zaista služio nemuštima i potlačenima; ali ona istovremeno potvrđuje istrajnu moć tradicije da nadživi laži zapisane u istorijskim knjigama, pobeđu usmene tradicije nad lažima udvornih lakeja. Pri

64 Ibid., str. 158–159.

65 Ibid., str. 161.

66 Stihovi Aogána Ó Rathaillea iz “Bhailintín Brún”.

67 *Selected Plays*, str. 165.

68 Ibid., str. 166.

kraju komada Dervorgilin sluga Flan lojalno pokušava da spreči klovna da peva engleskim vojnicima: najpre mu prekorno šapuće na uvo, a zatim mu stavlja ruku na usta, ali uzalud. Subverzivna moć umetnika ne može se ugušiti, čak i ako treba da je omogući nehajno zverstvo kolonizatora: jedan od Engleza odapinje strelu u Flana da ne bi dalje trpeo ometanje.

Posle Flanove smrti njegovoj ženi, koja je van sebe od žalosti, sklizne s jezika Dervorgilino ime. Saznanje da će je sad neki iz njene okoline prezreti donosi Dervorgili neobično olakšanje: “ima ljubaznosti u tvojoj neljubaznosti; nećeš me ostaviti da pred svetog Mihajla i na tas strašnog suda stupim obmotana utešnim rečima i hvalom sirotinje, već da pred njega izađem iz preke, nemilosrdne, strašne osude mladih!”⁶⁹ Ovaj pronicljivi odlomak bezmalo najavljuje

226 Uskršnji ustanak (koji se dogodio manje od deset godina posle ovog komada) kao neku vrstu strašnog suda Anglo-Ircima: činjenica da lokalna deca hladno vraćaju Dervorgili nagrade koje im je malo ranije dala ima u sebi nečeg jezivo autobiografskog.

Ova tragedija je, međutim, još složenija. Dervorgila govori suštu istinu kada kaže o Flanu: “taj starac mi je oprostio i Gel ga je kaznio. Ta stara, stara žena čak ni u svom bolu nije rekla ni reč protiv mene”. Tu se ledi Gregori sa gotovo nepodnošljivom dalekovidošću usredsređuje na najtužniji od svih paradoksa: da su Anglo-Irci – ili barem mnogi od njih – počeli da zadobijaju *simpatije*, kao i poštovanje malo

pre nego što će biti istrebljeni. Iz tog bolnog otkrića Jejts će stvoriti završnu epifaniju “Lede i labuda”. Jejts je, naravno, bio pesmotvorac: i u komadu Dervorgila lagano tone u smrt, a pesmotvorac pobeđuje svojom neumoljivom objektivnošću umetnika. Dervorgila mora da prihvati svoju ulogu mitske nevaljalice:

Pacov je u ormaru, vatra u krilu;
Gost će se gojiti, uzrujana deca;
Prokleti bili svi oni što su doveli Gela,
Prokleti Dejormvitov poziv i Dervorgila!⁷⁰

Ceo komad je zapravo dramatizovana balada koja, uprkos povremenim zastojima i odugovlačenjima, uporno zadobija svoj konačan oblik dok slušaoci u njoj prepoznaju reči i muziku nužnosti. Njena autorka prešla je dug put od svojih dana apologetkinje imperije: sada ona može da iznenadi Jejtsa govoreći u šali da je Tensionov bog britanska imperija, a da je njegova Deva Marija kraljica Viktorija.⁷¹

Ako je u *Dervorgili* ledi Gregori dopustila događajima iz svoje tajne prošlosti da se otkriju u času opasnosti, u svojoj obradi legende o Graniji 1908/9. godine pokušala je da se suoči sa svim implikacijama afere s Blantom. Izabrala je Graniju zbog njene snažne volje; to je bila žena koja je “na dobro ili na zlo dvaput uzela dizgine svog života u sopstvene ruke”.⁷² Po legendi Granija je bila verena za starijeg poglavara Fijane koji se zvao Fin, ali je odlučila da pobeogne sa Dejormvitom, najnaočitijim čovekom

69 Ibid., str. 168.

70 Ibid., 169.

71 W. B. Yeats, *Memoirs*, prir. D. Donoghue, London, 1972, str. 190.

72 Navedeno u Kohfeldt, *Lady Gregory*, str. 213.

u zemlji. U *Ženskim sonetima* je jasno da autorka sebe smatra krivom za “zločin što sam te volela iako to nisi tražio” (sporna interpretacija kad je po sredi bilo koja ljubavna veza u koju je upe-
tlan Blant, kome nije bilo potrebno mnogo podsticanja): tako je Granija, poput snažne Keltkinje iz viteških ljubavnih romana, nasli-
kana kao žena koja je preuzela inicijativu i koja zato mora prihvatiti i krivicu:

To nije njegova greška! Samo mene treba kriviti! Za mene je najbolje da odem kao osramoćena žena.⁷³

Ovo može izgledati kao repriza Dervorgilinog težeg priznanja, ali između ta dva komada po-
stoji značajna razlika u pristupu. Ovde se krivica Anglo-Iraca kao osvajača ne izjednačuje sa autorkinom nevernošću mužu, već s njenom izdajom dubljih osećanja prema nacionalisti Blantu. Na početku drame Granija posmatra ranjenog Dejormvita kao oličenje snažnog čoveka u bolu, i taj prizor deluje kako na njenu osetljivost tako i na njenu snagu. Osećajući iza-
zov, Fin preti smrću svakom suparniku koji se odvaži da ukrade njegovu voljenu, i Dejormvit se odmah saglašava da bi to bilo pravedno. On ne želi da pobjegne sa Granijom i svečano obećava Finu da će njihova veza biti čedna.

Ovo podseća na zavet koji su u leto 1883. dali Ogasta Gregori i Vilfred Blant da će njihova seksualna veza “prerasti u zdraviji, manje strastan odnos”.⁷⁴ Višekratna upotreba hri-

šćanske simbolike u komadu ukazuje na to da je ledi Gregori veoma bolno progonilo kršenje njenog sopstvenog verskog kodeksa. Posmatrajući mesec, Fin kaže paru koji odlazi: “Pre nego što se smanji sлагаćete me”,⁷⁵ ali Dejormvit, još uveren da će ostati čedan, obećava da će poslati neprelomljen hleb kao znamenje da je održao svoj zavet.

Drugi čin, čija se radnja događa sedam godina kasnije, pokazuje da život skitanja i lova u prirodi može na kraju obljutaviti: oni koji su očekivali da će živeti u lagodnoj dokolici pretvorili su se u obične skitnice. Granija strahuje da će poružniti pod udarom prirodnih elemenata, da će izgubiti mladalački izgled koji situirane, tetošene aristokratkinje vešto čuvaju; ona takođe brine da bi Dejormvitu uskoro mogao dodijati lov i da će on onda poželeti da se pridruži ratničkoj bandi Fijane. A nadasve Granija čezne za tim da njihovu ljubav smesti u neki društveni kontekst: “izvesno je da čak i one koje poznajemo kao same sebe prosuđujemo po poštovanju koje im ukazuju drugi”.⁷⁶ Fin dolazi prerušen u glasnika i Granija mu kaže: “kao hleb prelomljen i pokidan na komade, takvo je obećanje koje čovek daje i u pravu je što ga je prekršio”. Smela upotreba hrišćanske simbolike da bi se naglasila nužna žrtva izgleda krajnje subverzivno. Neko u njoj može videti parodiju hrišćanskog imaginarija, ali to je verovatnije deo pokušaja ledi Gregori da hristijanizuje pagansku priču o keltskom preporodu i da sopstvenoj ljubavnoj aferi podari neka svojstva sve-

73 Augusta Gregory, “Grania”, *Selected Plays*, str. 189.

74 *Seventy Years*, str. 91.

75 *Selected Plays*, str. 190.

76 *Ibid.*, str. 197.

tog mučeništva. Fina gotovo odveć lako možemo poistovetiti sa ser Vilijamom – tu su i hipohondrija i racionalizacije i njegovo odustajanje od osвете: “Ipak, na kraju je malo onih koji to učine jer misao ljudi koji su premašili podne svog života pomešana je sa oprezom i mudrošću, i poslom koji im je na plećima.”⁷⁷ Doista, to što Granija ne uspe da prepozna prerušenog Fina simbolizuje njen stvarni odnos prema njemu, ali bi se jednako moglo reći i to da ni njen voljeni Dejormvit ne može da se poveže s njom drukčije do u ravni mita i slike. Po tome on žalosno liči na Blanta, koji je prilično samozadovoljno pripisao sebi u zaslugu postignuća leđi Gregori. Sasvim je simptomatično to što je žena u *Graniji* osuđena na ulogu podrške u ljubavnoj vezi muškarca s njegovom sopstvenom slikom.

228 Fin započinje treći i poslednji čin ponašajući se kao fetišista koji zalazi u godine, ljubeći otisak Granijinog stopala na irskom tlu. Njegova želja je postala mimetička, ništa više do požuda za Granijom, koju, kao što on dobro zna, želi i Dejormvit. Granija veruje da je njegov pravi greh pakost, “postavljanje pregrade između mene i Dejormvita”. Ona se buni protiv neprirodnog obećanja koje je od Dejormvita iznudio njegov vođa, a sam Dejormvit je bio “budala što ga je dao i još veća budala što ga održava”.⁷⁸ Zbog svega toga kraljeva kći živi kao obična skitnica; to je slika angloirske vlastele koja doživljava teška vremena poput gelskog plemstva pre nje. U celom komadu se, zaista,

mного govori o plemićima koji eksperimentišu s prosjačkim životom, baš kao što i sam jezik komada u svojoj priprostoј direktnosti predstavlja kritički pokušaj leđi Gregori da istraži odnos između plemićke priče i seljačke Irske u kojoj je ta priča opstala.

Pošto ga je lažni glasnik prevario i uvukao u bitku protiv Kralja Tuđine, Dejormvit se vraća teško ranjen. Kada mu se povrati svest, on veruje da je mrtav i moli Fina da mu oprostí zbog gotovo zaboravljene uvrede u prošlosti. Sve njegove misli okrenute su ka Finu, nekadašnjem sadrugu u *blutbrüderschaftu*, a ne Graniji: “Bilo bi vrlo glupo da ijednoj ženi bude dopušteno da stane između tebe i mene. Tome mogu samo da se nasmejem.”⁷⁹ Zato što je njegova želja samo mimetička, Fin gubi zanimanje za Graniju onog časa kada izgleda da ju je Dejormvit napustio. Međutim, ona ništa od toga ne prihvata i insistira na tome da se vrati Finu:

On misli da dolazi da ti šapuće, samo tebi, u noćni čas. Ali, videće mene tamo pred sobom.⁸⁰

Njen povratak zapravo je čisto tehnički: na kraju je njeno poštovanje prema tim bledim muškarcima tako malo da je primorana da *samu sebe kruniše* za kraljicu.

Meta podrugljivog smeha na završetku, koji možda dolazi od mrtvog Dejormvita ili od njegovih još živih drugova, izvesno je Fin, koji kaže:

77 Ibid., str. 187.

78 Ibid., str. 205.

79 Ibid., str. 210.

80 Ibid., str. 212.

Razmišljao sam da te napustim i odem od tebe, ali ne mogu to da učinim. Jer kao da smo u poslednjih sedam godina nas troje bili sami na svetu... A sad nas je ostalo samo dvoje, i bilo da mi jedno drugo volimo ili mrzimo, izvesno je da ja više nikad neću osećati ni ljubav ni mržnju prema bilo kojoj drugoj ženi, kao ni ti prema bilo kom drugom muškarcu.⁸¹

Graniju ne muče takve brige: “od pre jednog sata nema više nijednog zvuka koji bi išta značio ili mi bio važniji od cijukanja slepih miševa na tavanu ili kreštanja divljih gusaka nad glavom”. Dok ona kraljevski izlazi, grohotan smeh prestaje naglo kao što je i počeo, jer je ona upravo tim postupkom izumela i rodila samu sebe. Pošto su je napustili muškarci koji su voleli samo sopstvene razloge za “ljubav” prema njoj, ona potpuno izlazi iz njihovog diskreditovanog sistema. Svet ispunjen muškim fantazijama ne ostavlja ženi drugi izbor do da postane stvarna: “Kaže se da se žene menjaju, ali to nije tačno, već se muškarci menjaju i okreću često kao točak meseca. Ispunio si celu Irsku usklikima žudnje za mnom, a sada, kada sam došla u tvoje ruke, tvoja je ljubav zarđala i istrošena.”⁸² To bi mogao biti glas deteta, nevoljenog i neželjenog ženskog deteta koje je 1852. stiglo u Roksborou Haus.

Granija nije nijednom izvedena za života ledi Gregori. Ona je rekla da bi komad u tri čina sa samo tri lica opteretio čak i najstrpljiviju publiku: ali moguće je i to da bi javno provetranje vrlo ličnih tema najviše opteretilo samu autorku.

229

Ovo su četvrto i peto poglavlje knjige Declana Kiberda *Inventing Ireland: The Literature of the Modern Nation* (Vintage 1996), koju će Fabrika knjiga objaviti u 2009. godini.

81 Ibid., str. 214.

82 Ibid., str. 215.